

 <http://orcid.org/0000-0002-6911-3703>

Agnieszka Urbańczyk

Uniwersytet Jagielloński

*Piękne życzenia urodzinowe
i piosenki i melodyjka.
Szczerość i kicz w twórczości
internetowej osób starszych
w perspektywie koncepcji
dystynkcji Pierre’a Bourdieu*

Abstract

Beautiful Birthday Wishes, and Songs, and Melody. Sincerity and Kitsch in Creative Activity of the Elderly on the Internet in the Context of Pierre Bourdieu’s Theory of Distinction

The subject of this article is the Internet activity and creativity of the elderly, understood as a form of radical sincerity. While the most popular take on the digital divide emphasizes lack of Internet access or technological competences, this paper focuses on the exclusion of the elderly users from the legitimate discourse of the Internet. The author uses Pierre Bourdieu’s notion of distinction to discuss the role of distance and irony in the establishment of legitimate taste and its similarity to the irony-laden meme culture. The online meme discourse is contrasted with a particular form of creativity of the elderly, who do not only refuse to create an online persona but whose art is the perfect exemplification of Bourdieuan “working-class aesthetics.” The images – considered tawdry by the gatekeepers of legitimate taste – are a result of emulation of analog artifacts (such as postcards and greeting cards) in the new media. Their popularity among the elderly Internet users is caused by a non-selective transposition of offline relationships onto one’s activity in the social media.

Słowa kluczowe: osoby starsze, internet, media społecznościowe, kicz, dystynkcja, Pierre Bourdieu

Keywords: the elderly, Internet, social media, kitsch, distinction, Pierre Bourdieu

Na początku XXI wieku wraz z pojawieniem się na scenie życia publicznego Web 2.0 i przesunięciem ciężaru produkcji treści z administratorów na użytkowników, Andrew Keen obwieszczał schyłek cywilizacji. Przywołując teorię Thomasa Henry’ego Huxleya o nieskończonej liczbie małych wyposażonych w maszynę do pisania, autor *Kultu amatora* dowodził:

Zamiast tworzyć arcydzieła, miliony żywiolowych małych – z których większość nie jest bardziej twórcza niż nasi biologiczni kuzyni – tworzą nieskończony cyfrowy zbiór miernoty. Dzisiejsze małe, aktywne w czasach kultu amatora, mogą wykorzystywać połączone w sieci komputery, by opublikować wszystko [...]. Można zatem postawić pytanie, co się stanie, gdy ignorancja zmiesza się z egoizmem, ze złym smakiem i z rządami tłumu? Władzę przejmą małe. Pożegnajmy się z ekspertami i ze strażnikami bram kulturowych – z ulubionymi reporterami i prezydentami, redaktorami, firmami muzycznymi i studiami filmowymi w Hollywood. W czasach kultu amatora to małe pociągają za wszystkie sznurki¹.

Keen, pomijając kluczową w twierdzeniu Huxleya ewentualność choćby przypadkowego stworzenia arcydzieła, przywołuje teorię chyba po to tylko, by do opisu użytkowników internetu posłużyć się obrazem małych. Posuwa się zatem jeszcze dalej niż José Ortega y Gasset, który – wskazując na niezdolność zrozumienia sztuki awangardowej przez masę – używał biologicznej metaforyki i dowodził, że „mamy do czynienia z dwiema różnymi odmianami gatunku ludzkiego”². Mimo wielu przeciwnych stanowisk, jak choćby technooptymizm Henry’ego Jenkinsa, koncepcji inteligencji zbiorowej Pierre’a Lévy’ego czy teorii społeczeństwa sieciowego Manuela Castellsa, pogląd Keena nie jest odosobniony³. Jak pokazywał po latach Michał Jutkiewicz, samo pojęcie „dzieci Neostrady” – niedoświadczonych (szczególnie młodych) użytkowników sieci, pozbawionych wiedzy orientującej w zastanych społecznościach internetowych i zalewających fora treściami uznawanymi za bezwartościowe – miało charakter nie tylko pokoleniowy, ale przede wszystkim głęboko klasowy⁴. Keen, opi-

¹ A. Keen, *Kult amatora. Jak internet niszczy kulturę*, przeł. M. Bernatowicz, K. Topolska-Ghariani, wstęp K. Krzysztofek, Warszawa 2007, s. 26, 32.

² J. Ortega y Gasset, *Dehumanizacja sztuki* [w:] *idem, Dehumanizacja sztuki i inne eseje*, przeł. P. Niklewicz, wyb. i wstęp S. Cichowicz, Warszawa 1980, s. 280.

³ Nawet w polskiej nauce pisano choćby o „dewastacji logosu” za sprawą upowszechnienia się dostępu do internetu – zob. R. Ilnicki, *Dziecinnienie języka. Dewastacja logosu w elektronicznych dyskursach*, „Studia Kulturoznawcze” 2011, nr 1.

⁴ Zob. M. Jutkiewicz, *Internauci w oczach mediów*, „Autoportret” 2016, nr 1 (52), s. 35. Z podobną niechęcią, jeszcze przed wprowadzeniem usługi Telekomunikacji Polskiej, spotykali się użytkownicy łączący się z siecią za pośrednictwem FreePolboksów – w początkowym okresie usieciowienia Polski dostęp do internetu traktowano jako przy-

sując w tonie katastroficznym nagły przyrost „coraz bardziej niesmacznych”⁵ treści, generowanych przez dokumentujących swoje życie i dzielących się przemyśleniami, nieprofesjonalnych „biednych głupców”⁶, zapewne znalazłby poklask u samych użytkowników internetu, zderzonych z „dziećmi Neostrady” na początku XXI wieku, i – co bardziej interesujące – u wielu współczesnych skonfrontowanych z inną grupą demograficzną. Dla Keena szczególnie oburzające było dopuszczenie do głosu wszystkich na równych prawach. W rzeczywistości jednak nie miał się czego obawiać, bowiem treści publikowane w sieci nie są traktowane równoważnie, a nieprofesjonalna i nieironiczna twórczość nie zajmuje tego samego miejsca, co działania osób bardziej obeznanych z dyskursem sieci.

Fantazmat internetu jako niezhierarchizowanej, horyzontalnej przestrzeni demokracji jest bardzo atrakcyjny, jednak – jak pokazują badania – nie znajduje odbicia w rzeczywistości. Najczęściej wizja ta konfrontowana jest z istnieniem wykluczenia cyfrowego. Jego problem zazwyczaj wiąże się ze statusem ekonomicznym⁷ i z kompetencjami technologicznymi (jak na przykład umiejętność obsługi myszki, znajomość układu klawiatury czy orientacja w interfejsach), przy czym w wypadku pewnych grup demograficznych, nawet w krajach rozwiniętych, oba te czynniki nakładają się na siebie. W Polsce nie brakuje badań nad wykluczeniem cyfrowym osób starszych⁸ – można też wskazać liczne opracowania dotyczące obecności w Internecie tych seniorów, których wykluczenie cyfrowe nie dotknęło⁹. W przeważającej większości ba-

wilej, na który powinni zasługiwać tylko wybrani. Zob. T. Bielak, *Trolling, Freepolboks, Broadcast Yourself – granice i przekroczenia w mediach najnowszych*, „Anthropos?” 2010, nr 14–15, s. 74.

⁵ A. Keen, *op.cit.*, s. 32.

⁶ *Ibidem*, s. 253.

⁷ Szczególnie, że badacze wskazują na fakt, iż będący przedmiotem większości statystyk dostęp do internetu nie jest kategorią miarodajną, trzeba bowiem brać pod uwagę szybkość łącza i rozmiar dostępnego transferu. Zob. L. Robinson, *A Taste for the Necessary: A Bourdieuan Approach to Digital Inequality*, „Journal of Information, Communication & Society” 2009, vol. 12, no. 4.

⁸ Zob. m.in. *Dojrzał@łość w sieci. Między alienacją a adaptacją – Polacy w wieku 50+ wobec internetu*, Raport Otwarcia Koalicji „Dojrzał@łość w sieci”, red. D. Batorski, J.M. Zając, http://www.zarz.agh.edu.pl/wkwalik/publikacje/Dojrzalosc_w_Sieci-Raport.pdf [dostęp: 16.06.2020]; J.J. Czarkowski, *Nowe obszary zagrożenia niepełnosprawnością i wykluczeniem osób 45+ w społeczeństwie wiedzy* [w:] *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, red. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Warszawa 2014.

⁹ Zob. m.in. J. Gacka, *Polscy seniorzy w sieci: wirtualna złota jesień? Korzystanie przez osoby dojrzałe z internetu i nowych technologii*, „Konteksty Społeczne” 2017, t. 5, nr 1 (9); *Senior zalogowany*, red. B. Szmigielska, Kraków 2014; B. Szmigielska, A. Bąk, M. Hołda, *Seniorzy jako użytkownicy Internetu*, „Nauka” 2012, nr 2; B. Szmigielska, A. Bąk, A. Jaszczak, *Komputer i internet w życiu e-seniorów – doniesienie z badań jakościowych*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 23; A. Bąk, M. Hołda, *Seniorzy w sieci*.

dacze skupiają się jednak albo na badaniu konkretnych portali stworzonych dla seniorów, albo na analizie ilościowej – kosztem jakościowej. Przedmiotem niniejszego tekstu chciałabym uczynić zatem kwestię nie tego, gdzie i ile publikują w sieci osoby starsze, ale tego, co publikują.

Pragnę zastrzec na wstępie, że nie piszę tutaj o twórczości wszystkich przedstawicieli tej grupy demograficznej. Aktywność osób starszych w mediach społecznościowych jest bardzo zróżnicowana i wiele jej aspektów nie wpisuje się w fenomen, który chciałabym poddać analizie. Niemniej – samo zjawisko wiąże się niemal wyłącznie z osobami starszymi i ich postrzeganiem przez innych użytkowników Internetu. Odnoszę się tutaj do tendencji, która – dostrzeżona i wyśmiewana przez inne grupy – powinna być rozpatrywana w kategoriach osobnej estetyki radykalnej szczerości. Jej cechami konstytutywnymi są: uczuciowość, nieselektywność, brak dystansu i naiwność, które w środowisku nieinternetowym uznaje się za naturalne, zaś w sieci 2.0 – za wynaturzenie, wynikające z braku bardzo specyficznie rozumianego kapitału kulturowego, który nie ma tu związku z instytucjonalnym wykształceniem bądź znajomością kanonu *offline*. Kluczowe jest zatem, by pamiętać, że osoby stojące za opisywaną twórczością mogą mieć różny (niekiedy bardzo wysoki) poziom kapitału kulturowego w tradycyjnym rozumieniu – ich cechą wspólną staje się jednak brak kompetencji związanych z dyskursem w obrębie konkretnego medium, jakim jest Internet.

Aktywność społecznościowa części osób starszych charakteryzuje się cechami, uznawanymi za typowe wyłącznie dla tej grupy użytkowników, takimi jak: bezpośredniość, emocjonalność, kicz, sentymentalizm, brak narzędzi krytycznych czy nieznanie dyskursu i metadyskursu grup bardziej uprzywilejowanych. Te cechy Pierre Bourdieu określił jako „estetykę ludową”. Trudno zatem wskazać bardziej adekwatne narzędzie do analizy treści stereotypowo związanych z aktywnością internetową seniorów niż zaproponowana przez Bourdieu koncepcja dystynkcji.

Estetyka niezaangażowania i gust prawomocny w internecie

Naiwny ekshibicjonizm „ostentacyjnej konsumpcji” poszukującej dystynkcji w prymitywnym olśniewaniu źle opanowanym zbytkiem jest niczym wobec niepowtarzalnej zdolności czystego spojrzenia, mocy niemalże twórczej, która radykalnie odróżnia od pospólstwa¹⁰.

Między stereotypem a prawdą [w:] Człowiek zalogowany. Od mowy nienawiści do integracji w sieci, red. M. Wysocka-Pleczyk, B. Świeży, Kraków 2013; A. Stefaniak-Hrycko, *Portale internetowe dla seniorów*, „Nowiny Lekarskie” 2013, nr 82.

¹⁰ P. Bourdieu, *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*, przeł. P. Biłos, Warszawa 2005, s. 43.

– Tak dowodził Bourdieu. Wychodząc z założenia, że nietolerancja estetyczna stanowi formę przemocy i jedną z kluczowych barier klasowych¹¹, wskazywał na to, iż tradycyjnie rozumiany kapitał ekonomiczny nie jest jedynym czynnikiem tworzącym grupy o różnym stopniu uprzywilejowania. Identyfikując pojęcia „gustu” i „dobrego smaku” jako kluczowe dla tworzenia dystynkcji, francuski socjolog zwracał uwagę zarówno na rolę kapitału kulturowego, jak i wpływających z niego modeli odbioru oraz tworzenia sztuki, konstytuujących podziały klasowe.

Choć dychotomiczny podział na rzeczywistość i rzeczywistość wirtualną jest – w dobie społecznościowej identyfikacji personalnej, zarobkowania, kupowania i kultywowania istniejących przyjaźni *online* – z gruntu fałszywy, internet należy wciąż rozpatrywać jako osobną przestrzeń komunikacji z właściwymi jej dyskursami i odmiennym rozumieniem kategorii kapitału kulturowego oraz gustu prawomocnego. By zatem umożliwić opis twórczości osób starszych na portalach społecznościowych jako przejawu „estetyki ludowej”, trzeba pokrótce zarysować cechy internetowego gustu wiążanego z najwyższym kapitałem kulturowym.

W opracowaniu na temat roli internetowych subkultur w zwycięstwie wyborczym Donalda Trumpa w 2016 roku Angela Nagle wskazywała – podobnie jak w innym kontekście Keen – że:

[...] wraz ze śmiercią starych mediów strażnicy wrażliwości kulturowej i etykiety zostali obaleni, a wyobrażenia o powszechnym smaku, podtrzymywane przez niewielką klasę kreatywną, są teraz w sposób ciągły wyprzedzane przez *viralowe* treści z niejasnych źródeł¹².

Nieprzypadkowo jednak Nagle swoją książkę zatytułowała *Kill All Normies* – „Zabić wszystkich normików”. „Normik” to obelga, której przedmiotem stają się osoby o *mainstreamowych* gustach czy poczuciu humoru, ale – przede wszystkim – pozbawione orientacji w dyskursie internetowym. Jak definiują pojęcie użytkownicy *Miejskiego słownika slangu i mowy potocznej* (Miejski.pl), „normik” to „osoba nieorientująca się we współczesnych trendach i modach, przez co wychodzi na debila przy normalnych ludziach”¹³ (pod definicją, jako przykład użycia terminu, pojawia się wymiana zdań na temat memów) i „osoba

¹¹ Zob. *ibidem*, s. 75.

¹² A. Nagle, *Kill All Normies: Online Culture Wars from 4chan and Tumblr to Trump and the Alt-right*, Winchester, UK, 2017, s. 3; [przekład własny] „as old media dies, gatekeepers of cultural sensibilities and etiquette have been overthrown, notions of popular taste maintained by a small creative class are now perpetually outpaced by viral online content from obscure sources”.

¹³ Hasło „Normik” [w:] *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*, <https://www.miejski.pl/slowo-Normik> [dostęp: 16.06.2020].

nie kojarząca [sic!] memów internetowych. Przeciwiństwo memiarza”¹⁴. Jak wskazują Angela Nagle¹⁵, Ryan Milner¹⁶ czy Asaf Nissenbaum i Limor Shifman¹⁷, znajomość memów decyduje w internecie o posiadanym kapitale kulturowym.

Użytkownicy uczestniczący w opartym na memach dyskursie, są przeto oceniani na podstawie ich zdolności wykazania bieżącego alfabetyzmu w obrębie specyficznej kultury grupy, skontrastowanej z szerszym, oddzielnym głównym nurtem kultury cyfrowej¹⁸.

Hermetyczne memy nienormickie są bardzo zróżnicowane (często w zależności od poglądów politycznych twórcy), można jednak wskazać pewne ich cechy wspólne, podobne do, opisywanego przez Bourdieu, „czystego” spojrzenia estetycznego typowego dla gustu klas wyższych¹⁹, czyli: co najmniej równoważny akcent na formę i przekaz; surrealizm; charakterystyczne dla nastawionej na „epatowanie mieszczaucha” sztuki awangardowej²⁰ transgresywność i naruszanie przyjętych w głównym nurcie zasad dobrego smaku (przejawiające się na wiele sposobów – od użycia wulgaryzmów, odwołań do skatologii, przez drwiny z tematów traktowanych powszechnie jako świętości); odcięcie od dyskursów samodoskonalenia czy pozytywnego myślenia i – przede wszystkim – intertekstualność oraz ciągle krytyczne rekonfigurowanie już zastanych memów. Można zatem zaryzykować tezę, że memy nienormickie swoim głównym tematem czynią nawet nie tyle obecne w nich nawiązania do kultury popularnej bądź filozofii, ile same memy – nie tematyzują natomiast doświadczeń osobistych, do których pozornie często się odnoszą²¹. Pokrywa się to z diagnozami francuskiego myśliciela o doświadczeniu estetycznym typowym dla klas wyższych:

Owa gra lekturowych aluzji i analogii bez końca odsyłających do innych analogii (które, podobnie jak podstawowe opozycje strukturujące systemy metryczne bądź

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Zob. A. Nagle, *op.cit.*, s. 105.

¹⁶ Zob. R.M. Milner, *Hacking the Social: Internet Memes, Identity Antagonism, and the Logic of Lulz*, „The Fibreculture Journal” 2013, issue 22.

¹⁷ Zob. A. Nissenbaum, L. Shifman, *Internet Memes as Contested Cultural Capital: The Case of 4chan's /b/ Board*, „New Media & Society” 2017, vol. 19 (4).

¹⁸ *Ibidem*, s. 485.

¹⁹ Zob. P. Bourdieu, *op.cit.*, s. 43–45.

²⁰ Zob. *ibidem*, s. 63.

²¹ Stają się zatem metatekstowe, co sprawia, że są jeszcze bardziej hermetyczne, bowiem niezajomość tekstu kultury, do którego nawiązują, i – przede wszystkim – sposobów jego redystrybuowania uniemożliwia ich zrozumienie. Za uwagę tę dziękuję Tomaszowi P. Bocheńskiemu.

rytualne, nigdy nie mają obowiązku usprawiedliwiać swojego istnienia wyjaśnieniem zasady uruchamianych przez siebie relacji) snuje wokół dzieł gęstą sieć fałszywych doświadczeń, wzajemnie sobie odpowiadających i wzmacniających się²².

Choć specyficzny kapitał kulturowy twórców i odbiorców treści publikowanych w Internecie nie jest związany z instytucjonalną edukacją (jednak znajomość angielskiego odgrywa tu bardzo istotną rolę) czy biegłością w kanonie kultury wysokiej, jak dowodzi Mateusz Anczykowski, „podstawowym mechanizmem strukturyzującym pole memiczne jest dystynkcja”²³. Wiąże się ona nie tylko z budowaniem tożsamości w kontrze do innych grup i ich gustów, lecz także z przyjęciem postawy elitarystycznego dystansu. Logika rządząca tworzeniem memów i otaczającego je dyskursu jest „logiką śmieszkania” (*the logic of lulz*), wymuszającą zawieszenie sądów etycznych i przyjęcie postawy ironicznego obserwatora²⁴. Jak przekonuje Nagle, niezależnie od orientacji politycznej poszczególne subkultury internetowe opierają się na ironicznej niechęci wobec *mainstreamu* i jego wrażliwości²⁵.

„Odrzucać to, co «ludzkie», znaczy oczywiście odrzucać to, co gatunkowe, zwyczajne, «tanie» i bezpośrednio dostępne”²⁶, wskazywał Bourdieu. Nieprzypadkowo „normik” jest określeniem czyniącym z „normalności” – utożsamianej ze zwyczajnością i głównym nurtem – zarzut. Jak dowodził francuski badacz, relacja dystynkcji „może implikować świadomą intencję wyróżnienia się z «pospółstwa»”²⁷.

Gdy weźmie się pod uwagę dystynkcyjną funkcję kapitału kulturowego, nie jest rzeczą dziwną, że istnieją osobne strony i często wielotysięczne społeczności zajmujące się wyśmiewaniem grup dysponujących niższym kapitałem. Anczykowski trafnie zauważa, że „tożsamość stron i ich fanów jest przeważnie budowana przeciwko komuś – poprzez parodiowanie i wyszydzenie”²⁸. Kategoria „normików” rozciąga się na różne grupy demograficzne i bardzo

²² P. Bourdieu, *op.cit.*, s. 69–70.

²³ M. Anczykowski, *Nienawiść do memów*, „Ha!art” 2016, nr 3 (55), s. 17.

²⁴ Zob. N. Gal, L. Shifman, Z. Kampf, „It Gets Better”: *Internet Memes and the Construction of Collective Identity*, „New Media & Society” 2016, vol. 18 (8), s. 1701; R.M. Milner, *op.cit.*

²⁵ A. Nagle, *op.cit.*, s. 2, 102–105.

²⁶ P. Bourdieu, *op.cit.*, s. 45.

²⁷ *Ibidem*, s. 44. Nie można negować istnienia tendencji do publikowania w przestrzeniach nienormickich treści określanych jako *wholesome* (w wolnym tłumaczeniu „zdrowych”, nieironicznych i wywołujących pozytywne uczucia), jednak traktowane są one inaczej, niż gdyby zostały udostępnione przez osoby niedysponujące internetowym kapitałem kulturowym. W niektórych wypadkach (jak choćby w zamkniętych bądź tajnych grupach na Facebooku poświęconych memom), jeśli zbyt blisko im do treści z głównego nurtu, opatrzone zostają ostrzeżeniami (*trigger warnings*), takimi jak *normie* czy „normizm”.

²⁸ M. Anczykowski, *op.cit.*, s. 17.

często obejmuje również „cyfrowych tubylców” (Marc Prensky), którzy nie uczestniczą w wymianie pewnego typu memów, za to z rozbrajającą szczerością dokumentują swoje życie i niekiedy naiwne przemyślenia. Poza „normickim” głównym nurtem istnieje jednak jeszcze jedna grupa, w której działaniach uwidacznia się nie tylko brak kapitału kulturowego w zakresie kultury memów, lecz jednocześnie brak tego, co w *mainstreamie* uznawane jest za dobry smak, zastępowany doskonałą realizacją bourdieańskiej „estetyki ludowej”. Grupą budzącą szczególne rozbawienie są ci o najmniejszych szansach nabycia internetowego kapitału kulturowego w przyszłości, a więc osoby starsze²⁹. Jak dowodzi Anna Kalinowska:

O ile usieciowienie stworzyło wrażenie podwójnej rzeczywistości czy też opozycji realne – wirtualne (która już dawno została zniesiona), o tyle kreacyjne wytwarzanie siebie i nieograniczona dowolność stawiają wymagania pokrewieństwa kodów kulturowych, budując – o ironio – coraz ostrzejsze granice międzygeneracyjnego wykluczenia³⁰.

Na Facebooku łatwo znaleźć zatem zbierające twórczość seniorów fanpage'e, takie jak: *Starzy ludzie na fb*³¹, *Beka ze starych ludzi na fejsie* (w której opisie znajdują się tylko słowa: „Beka ze starych dziadów na fejsie. Jak macie śmiesznego dziada, którego ponosi w paincie, to podsyłać :D”)³², *Statusy Starszych Ludzi Na Tle Screenów Ze Skyrima*³³ czy grupy pokroju *Starzy ludzie na Facebooku*, której członkowie udostępniają „ciekawe screeny komentarzy/profilu starszych osób, które wrzucają śmieszne”³⁴.

²⁹ Granica wiekowa nie zostaje jednoznacznie określona (podobnie jak problematyczne jest wskazanie, w którym momencie ktoś staje się „seniorem”); wyznacznikiem starości stają się przede wszystkim publikowane treści.

³⁰ A. Kalinowska, *User senior. Praktyki (post)medialne seniorów w kontekście doświadczenia zwrotu cyfrowego/(digitalnego)*, „Dyskurs & Dialog” 2020, nr 1, s. 99.

³¹ Zob. *Starzy ludzie na fb*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Starzy-ludzie-na-fb-312259235603014> [dostęp: 16.06.2020].

³² *Beka ze starych ludzi na fejsie*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Beka-ze-starych-ludzi-na-fejsie-438745782954751> [dostęp: 16.06.2020].

³³ Zob. *Statusy Starszych Ludzi Na Tle Screenów Ze Skyrima*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Statusy-Starszych-Ludzi-Na-Tle-Screen%C3%B3w-Ze-Skyrima-2080393248909498/> [dostęp: 16.06.2020].

³⁴ Opis grupy *Starzy ludzie na Facebooku*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/groups/2171832236461669> [dostęp: 16.06.2020].

Gust ludowy i kicz w mediach społecznościowych

Czym jest rzeczzone „śmieszne” i dlaczego jako takie może być kategoryzowane przez młodszych i sprawniej poruszających się w sieci użytkowników?

Opracowania dotyczące obecności osób starszych w Internecie zazwyczaj podkreślają bariery technologiczne, z którymi zmagają się seniorzy – poczynając od nieintuicyjnego powiązania myszki z kursorem, przez wszechobecność w interfejsach koloru niebieskiego, ze względu na to, że odbiór jego spektrum zmienia się wraz z wiekiem, niewystarczającą wielkość pisma i nie dość czytelny kształt liter niektórych krojów, po niespodziewanie pojawiające się komendy w obcych językach. Nawet jednak opanowanie – pomimo fizycznych barier, młodszymi pokoleniami nieznanymi – obsługi komputera czy przeglądarki nie oznacza, że osoby starsze dysponują kompetencjami kulturowymi, których oczekuje się od użytkowników sieci jako „naturalnych” (w myśl naturalizacji gustu prawomocnego u Bourdieu), a których brak budzi u postronnych rozbawienie. Część *faux pas* osób starszych wynika na przykład z nieznamości emotikonów, które na pierwszy rzut oka (szczególnie dla dalekowidzów) są do siebie bardzo podobne, a jednym z błędów najczęstszych i budzących największą wesołość u postronnych jest chociażby użycie emotikonów płaczących ze śmiechu w odniesieniu do życiowych tragedii, takich jak śmierć bliskiej osoby³⁵. Z kolei budzące wśród młodszych pokoleń rozbawienie i paternalistyczne rozczulenie poprzedzanie komend w Google słowami „proszę” i kończenie podziękowaniem³⁶ wiąże się z przenoszeniem modeli zachowań *offline* do internetu i, co za tym idzie, z – niekoniernie świadomą – odmową autokreacji. Jak dowodzi Anna Kalinowska:

Użytkownik-senior nie posiada narzędzi mentalnych, dzięki którym może się kreować w dowolny sposób. Uczył się tworzyć relacje w czasach, kiedy możliwości komunikacji między ludźmi były ograniczone, dlatego też wytwarzanie

³⁵ Błąd ten zresztą jest popełniany również przez osoby, po których można spodziewać się większego obycia w interfejsach, czego przykładem jest niefortunny *tweet* Tomasza Lisa, który w 2017 roku informację o zamachu terrorystycznym w Manchesterze opatrzył właśnie emotikonami płaczącymi ze śmiechu, co część użytkowników Twittera odebrała jako działanie celowe i szyderstwo z tragedii. Zob. T. Lis, [*Szok po przebudzeniu*], Twitter.com, https://twitter.com/lis_tomasz/status/866860368697729025 [dostęp: 16.06.2020].

³⁶ Zob. np. Push10Ben, [*Omg opened my Nan's laptop*], Twitter.com, <https://twitter.com/Push10Ben/status/740980720726908929>? [dostęp: 16.06.2020]. W wypadku odbieranych w sieci jako nienaturalne form grzecznościowych mamy do czynienia z szerszym problemem – jak wskazuje Joanna Gacka, osoby starsze często odbierają reklamy formułowane w trybie rozkazującym czy w drugiej osobie jako odrzucające i niegrzeczne, oczekując od komunikatów przestrzegania *decorum* typowego dla kontaktów międzyludzkich *offline*. Zob. J. Gacka, *op.cit.*, s. 88.

kilku własnych tożsamości (które często mijają się ze stanem faktycznym) jest dla użytkownika-seniora pozbawione pragmatycznego sensu³⁷.

To właśnie, jak będę starała się pokazać, z tego zjawiska radykalnej szczerości wynika specyficzna estetyka internetu osób starszych. Choć niewątpliwie istnieją inne formy twórczości (choćby poetyckiej), stereotyp osoby starszej w internecie wiąże się przede wszystkim z twórczością graficzną i nieprzypadkowo właśnie ją dokumentują prześmiewcze fanpage³⁸.

Już w pierwszej dekadzie XXI wieku w społecznościach osób starszych cyrkulowały niekiedy profesjonalnie obrobione grafiki (o czym może świadczyć choćby zawartość forum strony senior.pl) oraz porady na temat pobierania i przesyłania obrazów³⁹. Zjawisko to zyskało jednak widoczność wraz z popularyzacją mediów społecznościowych – w szczególności Facebooka – zapewne ze względu na tematyczny i demograficzny izolacjonizm grup, którego nie sposób utrzymać na współczesnych platformach społecznościowych.

Na Facebooku istnieją liczne grupy zdominowane przez osoby starsze⁴⁰, w których komunikacja odbywa się niemal wyłącznie za pośrednictwem masowo udostępnianych grafik. Za reprezentatywne przykłady mogą posłużyć tu grupy *Życzenia na każdy dzień*⁴¹ (blisko czterdzieści trzy tysiące członków⁴²), *ŻYCZENIA IMIENINOWE; URODZINOWE; OKOLICZNOŚCIOWE – na wszystkie okazje!*⁴³ (osiemdziesiąt siedem tysięcy członków) i *Piękne życzenia urodzinowe i piosenki i melodyjka*⁴⁴ (blisko sześć tysięcy członków). Zamiesz-

³⁷ A. Kalinowska, *op.cit.*, s. 96.

³⁸ Pojęcie kiczu jest historycznie powiązane z malarstwem i dopiero w XX wieku rozszerzono je na inne dziedziny, wraz z wyłonieniem się kategorii kampu – też zresztą związanej głównie z wizualnością – różnicując je dalej ze względu na świadomość odbiorcy (a później i twórcy). Potocznie wciąż kojarzone jest jednak przede wszystkim ze sztukami pięknymi.

³⁹ Zob. np. wątek *Tworzenie i przesyłanie obrazków na forum*, forum klub.senior.pl, <http://www.klub.senior.pl/esenior/t-tworzenie-i-przesylanie-obrazkow-na-forum-6025.html> [dostęp: 16.06.2020].

⁴⁰ O czym można rozstrzygać na podstawie zdjęć użytkowników i podawanych publicznie informacji na ich profilach. Same grupy niekiedy zakładane są przez osoby znacznie młodsze, po których aktywności na profilach można wnioskować, że powołały daną społeczność do istnienia w celu zbierania bawiących je treści.

⁴¹ Zob. *Życzenia na każdy dzień*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/groups/449369938927994/> [dostęp: 16.06.2020].

⁴² Wszystkie dane dotyczące liczebności grup – według stanu na 16.06.2020.

⁴³ Zob. *ŻYCZENIA IMIENINOWE; URODZINOWE; OKOLICZNOŚCIOWE – na wszystkie okazje!*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/groups/363948140320211/> [dostęp: 16.06.2020].

⁴⁴ Zob. *Piękne życzenia urodzinowe i piosenki i melodyjka*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/groups/1972971736315024/> [dostęp: 16.06.2020]. Równoległe pod tą samą nazwą istnieje grupa zraszająca niemal pięćdziesiąt tysięcy użytkowników, jednak

czane w nich treści są publiczne, powszechnie dostępne i cyrkulują w sieci, a zależnie od obiegu, używane bywają z intencją szczerą, ironiczną bądź z zamiarem prześmiewczym. Analogiczne grafiki można znaleźć na osobnych fanpage'ach, wśród nich między innymi (zachowuję zapis oryginalny – A.U.): *Marzenie*⁴⁵, *Magiczny Kuferek Różności*⁴⁶, *Życzę Ci milego dzionka*⁴⁷, *Piękna stronka dla każdego coś milego*⁴⁸, *Piękna stronka dla wszystkich coś ciekawego i milego*⁴⁹, *Gify dla Ciebie*⁵⁰, *Piękne Obrazy Obrazki Filmy*⁵¹, *Powitania na każdy dzień*⁵², *Ciesz się każdym dniem*⁵³, *Kartki DLA Ciebie*⁵⁴ czy *Miłość Jest darem*⁵⁵. Dominują w nich obrazy kociąt, szczeniąt, koni, łabędzi (rzadziej – innych zwierząt), a także amorki, małe dzieci, serca, kwiaty, bombonierki, zachody słońca nad morzem, księżyc, piękne kobiety, desery, kawa i migoczące iskierki – rzadko też są to pojedyncze motywy, raczej współhistnieją jako przedmioty kolażu.

Ze względu na ogromne tempo powstawania i udostępniania kolejnych grafik, zdecydowałam się ograniczyć do analizy dziesiątków obrazów udostępnionych w ciągu trzech dni – to jest 12, 13 i 14 czerwca 2020 (odpowiednio – piątek, sobota i niedziela) i tylko tych dostępnych publicznie, nie przywołując postów nawet z grup o otwartym dostępie, gdzie treści

ze względu na jej zamknięty charakter nie będę odwoływała się do jej zawartości i podawała jej adresu.

⁴⁵ Zob. *Marzenie*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Marzenie-730114787023759/> [dostęp: 16.06.2020].

⁴⁶ Zob. *Magiczny Kuferek Różności*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/kuferkowi/> [dostęp: 16.06.2020].

⁴⁷ Zob. *Życzę Ci milego dzionka*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/%C5%BBycz%C4%99-Ci-mi%C5%82ego-dzionka-1365251940250101> [dostęp: 16.06.2020].

⁴⁸ Zob. *Piękna stronka dla każdego coś milego*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Pi%C4%99kna-stronka-dla-ka%C5%BCdego-co%C5%9B-mi%C5%82ego-106897420685542/> [dostęp: 16.06.2020].

⁴⁹ Zob. *Piękna stronka dla wszystkich coś ciekawego i milego*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Pi%C4%99kna-stronka-dla-wszystkich-co%C5%9B-ciekawego-i-mi%C5%82ego-437573923712078> [dostęp: 16.06.2020].

⁵⁰ Zob. *Gify dla Ciebie*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Gifydlaciebie/> [dostęp: 16.06.2020].

⁵¹ Zob. *Piękne Obrazy Obrazki Filmy*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Piekne-Obrazy-Obrazki-Filmy-748728625259604> [dostęp: 16.06.2020].

⁵² Zob. *Powitania na każdy dzień*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/chwila-relaxu/> [dostęp: 16.06.2020].

⁵³ Zob. *Ciesz się każdym dniem*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Ciesz-si%C4%99-ka%C5%BCdym-dniem-294969851404005> [dostęp: 16.06.2020].

⁵⁴ Zob. *Kartki DLA Ciebie*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Kartki-DLA-Ciebie-2333521326927146/> [dostęp: 16.06.2020].

⁵⁵ Zob. *Miłość Jest darem*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/mjestdarem/> [dostęp: 16.06.2020].

publikowane są pod własnymi nazwiskami użytkowników. Grafiki te nie odbiegają w niczym od treści publikowanych w innych dniach. Niemożliwe jest opisanie ich wszystkich, dlatego pozwalam sobie przywołać kilka losowych przykładów. I tak, na tle zielono-niebieskiego gradientu znajduje się trzymająca w dłoni różę oraz leżący na brzuchu goryl w okularach i koronie, na którego ramieniu spoczywa znacznie mniejsza złotowłosa kobieta w koszuli nocnej; w prawym górnym rogu znajdują się przytulone do siebie księżyc w szlafmycy i uśmiechnięte słońce na chmurze, zaś w lewym górnym rogu pojawiają się życzenia „Baśniowych snów Przyjaciele Dobrze przespanej nocy”⁵⁶. Rysunek filiżanki herbaty i imbryka zostaje skomponowany z kokardką, różą, jagodami, motylami o tęczowych skrzydłach, pyzatą dziewczynką z kokardą we włosach i napisem „Na sobotę i weekend / radości i uśmiechu wiele / dla was drodzy przyjaciele”⁵⁷. Na kolejnej udostępnionej tego samego dnia grafice oprócz życzeń „milutkiej soboty!” pojawia się modelka na antycznym, zasłanym narzutą w panterkę łóżku, którego wezglowie stanowi kolumnada w stylu jońskim. Zza niej wyłania się widok odbijających się w wodzie wieżowców na tle nocnego nieba. Obok wieżowców rosną palmy, nad nimi pojawiają się fajerwerki, zaś modelka otoczona jest przez bańki mydlane; na pierwszym planie zaś wklejone zostały zdjęcia stolika w stylu empire z ozdobnym zegarem oraz lampą i wysoka żardiniera z bukietem czerwonych róż⁵⁸. Innej, reprezentatywnej dla tej estetyki grafice, będącej montażem zdjęcia młodej kobiety leżącej na łące koło białego tygrysa i grupy motyli, towarzyszą napis „Słonecznej niedzieli”, animacja latających ptaków i podkład muzyczny⁵⁹. Kolejna grafika ukazuje dwie udekorowane sercami róże (czerwoną i różową) oraz białą gołębicę na tle tęczy w przestrzeni kosmicznej, a opatrzona została napisem „Życzę dobrych snów i wspaniałej nocy. Dobranoc”⁶⁰. Pod obrazami tego typu (a publikowane są ich codziennie dziesiątki) pojawiają się komentarze – w przeważającej mierze osób starszych, o czym świadczą ich zdjęcia profilowe czy informacje podane do publicznej wiadomości – i są to zazwyczaj podobne grafiki z analogicznymi życzeniami.

Uderzające w wypadku treści udostępnianych przez osoby starsze (bądź dla nich) jest tak duże nagromadzenie motywów, które w głównym nurcie – podporządkowanym do pewnego stopnia dominacji (nieinternetowego) dyskursu

⁵⁶ Zob. post *Kartki DLA Ciebie* z 14.06.2020, Facebook.com, <https://www.facebook.com/2333521326927146/photos/a.2333890196890259/2646465925632683/> [dostęp: 16.06.2020].

⁵⁷ Zob. post *Magiczny Kuferek Różności* z 12.06.2020, Facebook.com, <https://www.facebook.com/kuferkowi/photos/a.597639927074831/1525084797663668/> [dostęp: 16.06.2020].

⁵⁸ Zob. post *Magiczny Kuferek Różności* z 12.06.2020, Facebook.com, <https://www.facebook.com/kuferkowi/photos/a.602733536565470/1525083947663753/> [dostęp: 16.06.2020].

⁵⁹ Zob. post *Marzenie* z 14.06.2020, Facebook.com, <https://www.facebook.com/730114787023759/videos/289265252253596> [dostęp: 16.06.2020].

⁶⁰ Zob. post *Miłość Jest darem* z 13.06.2020, Facebook.com, <https://www.facebook.com/mjestdarem/photos/a.1344801045558051/3145941065444031/> [dostęp: 16.06.2020].

prawomocnego – mogą jeszcze występować pojedynczo, ale – jako uznane za kiczowate – rzadko są tak chętnie łączone w obiegu komercyjnym. Jak wskazywał Bourdieu, „obiekty ludowego podziwu, takie jak pierwsza komunია, zachód słońca nad morzem lub pejzaż” określa się jako „pospolite» i «kiczowate», pozbawione znaczenia, infantylne, z lekka «upupiające» lub, w języku Ortegi y Gasseta – naiwnie «ludzkie»⁶¹. Oderwanie procesu publikacji od instytucjonalnej aprobaty czy, do pewnego stopnia, od ograniczeń ekonomicznych, połączone ze stosunkowo szeroką dostępnością prostych w obsłudze programów do obróbki graficznej, pozwoliło przytłumionemu i mało widocznemu zjawisku zaistnieć na większą skalę. Motyle, tygrysy i róże na tle zachodzącego słońca nie są jednak *novum* – graficzna twórczość internetowa osób (przeważnie) starszych stanowi tylko intensyfikację trendów już istniejących, a wiązanych z gustem ludowym. Według Bourdieu:

Zapoznając bądź odrzucając manierę i styl, „estetyka” (w sobie) klas ludowych i „estetyka” najuboższych kulturowo klas średnich uznaje za „ładne”, „miłe”, „urocze” (raczej niż „piękne”) to wszystko, co zostało już ukonstytuowane jako takie w „estetyce” pocztowych kalendarzy oraz pocztówek, na przykład zachód słońca lub dziewczynka bawiąca się z kotem⁶².

Jak wskazywał dalej Bourdieu, „naiwny” gust klasy ludowej opiera się nie na wyrokowaniu z pozycji krytycznego dystansu o warstwie formalnej dzieła, lecz na zaangażowanym identyfikowaniu piękna w obrazie rzeczy pięknej⁶³ bądź już uprzednio posiadającej społeczne znaczenie⁶⁴ i na odbiorze dosłownym. Tym samym gust ten stanowi antytezę oderwania i obojętności postulowanych przez teorię estetyczną⁶⁵.

„Afirmacja ciągłości między sztuką a życiem” i taktyka radykalnej szczerości

Jednym z podstawowych wyznaczników „estetyki ludowej” – obok zaangażowania emocjonalnego i odbioru naiwnego – jest w opisie Bourdieu „afirmacja ciągłości między sztuką a życiem”⁶⁶ i oczekiwanie, by każde dzieło

⁶¹ P. Bourdieu, *op.cit.*, s. 50.

⁶² *Ibidem*, s. 77–78.

⁶³ *Zob. ibidem*, s. 56.

⁶⁴ *Zob. ibidem*.

⁶⁵ *Zob. ibidem*, s. 49.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 45.

pełniło jakąś funkcję⁶⁷. Tutaj właśnie należy zapewne upatrywać najbardziej ewidentnej różnicy pomiędzy aktywnością seniorów w internecie a działalnością „normików” – o ile bowiem w kulturze „normickiej” niczym dziwnym nie jest udostępnianie kiczowatych w obrębie gustu prawomocnego sentencji czy grafik, a memy często mają dość jasny przekaz, o tyle stojąca za nimi intencja komunikacyjna nie jest wyrażana *explicite* i przez funkcję magiczną języka. Nieprzypadkowo we wszystkich przywoływanych przeze mnie przykładach grafikom towarzyszy tekst – i ma on charakter pozdrowień bądź życzeń. Szczególnie charakterystycznym i najczęściej parodiowanym elementem twórczości seniorów są właśnie życzenia, dotyczące najbardziej codziennych doświadczeń („smacznej kawusi i miłego dzionka”⁶⁸) i pojawiające się przy całkowicie błahych okazjach, jak początek konkretnego dnia tygodnia, poranek, popołudnie czy wieczór. W grupach na Facebooku czy na najbardziej aktywnych fanpage’ach takie życzenia publikowane są w ciągu doby wielokrotnie, stosownie do pory dnia, a w komentarzach pojawiają się grafiki z analogicznymi odpowiedziami. Można spekulować, że przedmiotem drwin czyni je właśnie splot elementów uznawanych powszechnie za kiczowate i wysokiego nasycenia codziennością, powszedniością – wszak właśnie te wymiary Keen identyfikował jako „niesmaczne”.

Interesującym pytaniem staje się zatem: z czego wynika produkcja tych „naiwnie ludzkich” grafik i dlaczego tak wyraźnie spleciona jest z konkretną grupą demograficzną, nie zaś z określoną warstwą (czy też raczej: klasą) społeczną? Przeglądając profile osób zaangażowanych w cyrkulację tych treści – i będąc dopuszczoną do ich obiegu za pośrednictwem rozsyłanych do dużych grup wiadomości – mogę stwierdzić, że w środowisku tym znajdują się również osoby z bardzo wysokim i potwierdzonym instytucjonalnie kapitałem kulturowym świata *offline*. „Estetyka ludowa” tej formy komunikacji nie musi wynikać wcale z niewiedzy i braku kontaktu z pozainternetowym gustem prawomocnym; jest raczej pochodną zupełnie innego zjawiska.

Jak w *Języku nowych mediów*, używając słowa „interfejs” jako synonimicznego z „medium”, wskazywał Lev Manovich, pomiędzy kolejnymi interfejsami nie ma przepaści⁶⁹. Podobnie jak w ujęciu Jaya Davida Boltera i Richarda Grusina, dla których medium jest tym, co dokonuje remediacji,

⁶⁷ Zob. *ibidem*, s. 55.

⁶⁸ Te konkretnie życzenia są tak dalece skonwencjonalizowane, że powstał nawet fanpage *Smacznej kawusi i miłego dzionka*, zbierający treści adekwatne do nazwy (zob. *Smacznej kawusi i miłego dzionka*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/smacznej-kawusi> [dostęp: 16.06.2020]). Gdy weźmiemy pod uwagę fakt, że fraza ta ma już od lat status memu w polskim internecie, wydaje się prawdopodobne, iż fanpage ten powstał z podobną intencją jak te, których nazwa jednoznacznie wskazuje na prześmiewczą intencję.

⁶⁹ L. Manovich, *Język nowych mediów*, przeł. P. Cypryański, Warszawa 2006, s. 139–201.

i jednocześnie tym, co jej w sposób ciągły podlega⁷⁰, nowe media stanowią kontynuację poprzednich form i są zrozumiałe dla użytkowników, dlatego że rekonfigurują elementy już znane⁷¹. Jak wskazuje na podstawie serii wywiadów Anna Kalinowska, przeważająca większość osób starszych, nawet tych korzystających z internetu, przywiązana jest do praktyk analogowych, na przykład organizując notatki na papierze czy wspominając z rozrzewnieniem listy jako materialne artefakty⁷². Pokrewieństwo pomiędzy treściami publikowanymi w omawianych przeze mnie przestrzeniach a przywoływaną przez Bourdieu estetyką „pocztowych kalendarzy oraz pocztówek” ma, jak sądzę, źródło właśnie w stosowaniu grafik *jako* pocztówek bądź kartek z życzeniami – obrazowi, nawet wirtualnemu, bliżej jest do artefaktu niż tekstowi. Kulturze wymiany treści graficznych może sprzyjać też fakt, że okna komunikatorów (czatów) w mediach społecznościowych są niewielkie, wielkość pisma jest mała, jego krój nieczytelny, a szybkie pisanie na klawiaturze w wypadku seniorów jest umiejętnością dostępną głównie osobom, które we wcześniejszym życiu zawodowym posługiwały się maszyną do pisania⁷³.

Fakt, że przesłanie grafiki w internecie jest niemal natychmiastowe i nie wymaga ani uiszczenia opłaty za znaczek pocztowy, ani opuszczania domu, doprowadził do inflacji sieciowych odpowiedników pocztówek i kartek z życzeniami. Mając możliwość złożenia życzeń niemal w każdej chwili, część osób starszych zaczęła z niej korzystać, witając się i żegnając za ich pośrednictwem – czy też: wzbogacając o treści graficzne i estetyzując interakcje, które mogłyby zachodzić *offline*. Dla innych użytkowników portali społecznościowych egzotyka dyskursu seniorów w sieci wynika z zastępowania przez nich prywatnych wiadomości i czatów komunikacją przez powszechnie dostępne profile, grupy i fanpage’*e* oraz z niepoddawania przy tym publicznego wizerunku cenzurze i selekcji – co jest naturalną praktyką „cyfrowych tubylców”. Jak pisze Kalinowska:

[...] użytkownik-senior to ten, który nie używa filtrów i wielokrotnych tożsamości do tworzenia różnych wizerunków siebie. Zawstydzą chęcią autentyczności swojego przekazu, a wynikające z jego działań niezręczności podkreślają potrzebę

⁷⁰ Zob. J.D. Bolter, R. Grusin, *Remediation: Understanding New Media*, Cambridge, MA, 1999, s. 19.

⁷¹ Zob. L. Manovich, *op.cit.*, s. 139–201.

⁷² Zob. A. Kalinowska, *op.cit.*, s. 91–93.

⁷³ Badania przeprowadzane około dekadę temu pokazywały, że najczęściej stosowanym przez polskich seniorów komunikatorem jest umożliwiający rozmowę głosową lub wideo i niewymagający umiejętności szybkiego pisania Skype. Zob. B. Szmigielska, A. Bąk, A. Jaszczak, *op.cit.*, s. 354–355; Ł. Tomczyk, *Seniorzy w świecie nowych mediów*, „E-mentor” 2010, nr 4 (36), <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/36/id/776> [dostęp: 16.06.2020].

spójnej narracji między rzeczywistością materialną a cyfrową. Brak tejże spójności i ciągłości relacji, na który panuje ogólne przyzwolenie, nie godzi się z zasadami komunikacji, jakie budowano niegdyś⁷⁴.

Sfera splecionych ze sobą twórczości i codziennej komunikacji osób starszych w sieci stanowi fascynujący przykład estetyki klasy ludowej – łączą się w niej brak specyficznego kapitału kulturowego w zakresie użycia medium (co skutkuje zaangażowaniem, szczerością i odmową zdystansowanego oglądu) z upodobaniami, które na długo przed pojawieniem się internetu kojarzono z gustem ludowym. To temat, którego niniejszy szkic niewątpliwie nie wyczerpie i który wymaga szerszych opracowań, szczególnie w odniesieniu do hierarchizacji użytkowników internetu. Popularyzacja dostępu do sieci, nawet jeśli większość seniorów pozostaje wykluczona cyfrowo, umożliwiła twórczość artystyczną, która do tej pory nie miała szans zaistnieć w obiegu publicznym – twórczość, w wypadku której, stosując się do rozstrzygnięć Michela de Certeau, nie można mówić o strategii, lecz o t a k t y c e radykalnej szczerości⁷⁵. Umożliwiając osobom starszym autoekspresję i zaspokojenie deficytu kontaktów, jako niezgodna z „dobrym smakiem”, spycha zarazem osoby starsze na margines internetowego dyskursu prawomocnego.

Bibliografia

- Anczykowski M., *Nienawiść do memów*, „Ha!art” 2016, nr 3 (55).
- Bąk A., Hołda M., *Seniorzy w sieci. Między stereotypem a prawdą [w:] Człowiek załogowany. Od mowy nienawiści do integracji w sieci*, red. M. Wysocka-Pleczyk, B. Świeży, Kraków 2013.
- Bielak T., *Trolling, Freepolboks, Broadcast Yourself – granice i przekroczenia w mediach najnowszych*, „Anthropos” 2010, nr 14–15.
- Bolter J.D., Grusin R., *Remediation: Understanding New Media*, Cambridge, MA, 1999.
- Bourdieu P., *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*, przeł. P. Biłos, Warszawa 2005.
- Certeau M. de, *The Practice of Everyday Life*, transl. S. Rendall, Berkeley–Los Angeles–London 1988.

⁷⁴ A. Kalinowska, *op.cit.*, s. 99.

⁷⁵ De Certeau, opisując formy oporu, odróżniał strategie (wychodzące z pozycji instytucji manipulacje stosunkami władzy) od oddolnych taktyk, które są domeną podporządkowanych i nieuprzywilejowanych. Rozróżnienie to, choć wprowadzone w odniesieniu do zachowań w przestrzeni miejskiej, stało się dla kulturoznawstwa podstawowe i stosowane jest od dekad do opisu zachowań czy produkcji grup pozbawionych władzy. Zob. M. de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, transl. S. Rendall, Berkeley–Los Angeles–London 1988, s. 91–110.

- Czarkowski J.J., *Nowe obszary zagrożenia niepełnosprawnością i wykluczeniem osób 45+ w społeczeństwie wiedzy* [w:] *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, red. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Warszawa 2014.
- Dojrz@łość w sieci. *Między alienacją a adaptacją – Polacy w wieku 50+ wobec internetu*, Raport Otwarcia Koalicji „Dojrz@łość w sieci”, red. D. Batorski, J.M. Zajac, http://www.zarz.agh.edu.pl/wkowlalik/publikacje/Dojrzalosc_w_Sieci-Raport.pdf [dostęp: 16.06.2020].
- Gacka J., *Polscy seniorzy w sieci: wirtualna złota jesień? Korzystanie przez osoby dojrzałe z internetu i nowych technologii*, „Konteksty Społeczne” 2017, t. 5, nr 1 (9).
- Gal N., Shifman L., Kampf Z., „*It Gets Better*”: *Internet Memes and the Construction of Collective Identity*, „New Media & Society” 2016, vol. 18 (8).
- Hasło „normik”, *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*, <https://www.miejski.pl/slowo-Normik> [dostęp: 16.06.2020].
- Ilnicki R., *Dziecinnienie języka. Dewastacja logosu w elektronicznych dyskursach*, „Studia Kulturoznawcze” 2011, nr 1.
- Jutkiewicz M., *Internauci w oczach mediów*, „Autoportret” 2016, nr 1 (52).
- Kalinowska A., *User senior. Praktyki (post)medialne seniorów w kontekście doświadczenia zwrotu cyfrowego/(digitalnego)*, „Dyskurs & Dialog” 2020, nr 1.
- Keen A., *Kult amatora. Jak internet niszczy kulturę*, przeł. M. Bernatowicz, K. Topolska-Ghariani, wstęp K. Krzysztofek, Warszawa 2007.
- Manovich L., *Język nowych mediów*, przeł. P. Cypriański, Warszawa 2006.
- Milner R.M., *Hacking the Social: Internet Memes, Identity Antagonism, and the Logic of Lulz*, „The Fibreculture Journal” 2013, issue 22.
- Nagle A., *Kill All Normies: Online Culture Wars from 4chan and Tumblr to Trump and the Alt-right*, Winchester, UK, 2017.
- Nissenbaum A., Shifman L., *Internet Memes as Contested Cultural Capital: The Case of 4chan's /b/ Board*, „New Media & Society” 2017, vol. 19 (4).
- Ortega y Gasset J., *Dehumanizacja sztuki* [w:] *idem, Dehumanizacja sztuki i inne eseje*, przeł. P. Niklewicz, wyb. i wstęp S. Cichowicz, Warszawa 1980.
- Robinson L., *A Taste for the Necessary. A Bourdieuan Approach to Digital Inequality*, „Journal of Information, Communication & Society” 2009, vol. 12, no. 4.
- Senior zalogowany*, red. B. Szmigielska, Kraków 2014.
- Stefaniak-Hrycko A., *Portale internetowe dla seniorów*, „Nowiny Lekarskie” 2013, nr 82.
- Szmigielska B., Bąk A., Hołda M., *Seniorzy jako użytkownicy Internetu*, „Nauka” 2012, nr 2.
- Szmigielska B., Bąk A., Jaszczak A., *Komputer i internet w życiu e-seniorów – doniesienie z badań jakościowych*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 23.
- Tomczyk Ł., *Seniorzy w świecie nowych mediów*, „E-mentor” 2010, nr 4 (36), <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/36/id/776> [dostęp: 16.06.2020].

Materiały z portali społecznościowych

- Beka ze starych ludzi na fejsie*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Beka-ze-starych-ludzi-na-fejsie-438745782954751> [dostęp: 16.06.2020].
- Ciesz się każdym dniem*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Ciesz-si%C4%99-ka%C5%BCdym-dniem-294969851404005> [dostęp: 16.06.2020].

- Gify dla Ciebie*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Gifydlaciebie/> [dostęp: 16.06.2020].
- Kartki DLA Ciebie*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Kartki-DLA-Ciebie-2333521326927146/> [dostęp: 16.06.2020].
- Lis T., [*Szok po przebudzeniu*], Twitter.com, https://twitter.com/lis_tomasz/status/866860368697729025 [dostęp: 16.06.2020].
- Magiczny Kuferek Różności*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/kuferkowi/> [dostęp: 16.06.2020].
- Marzenie*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Marzenie-730114787023759/> [dostęp: 16.06.2020].
- Miłość Jest darem*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/mjestdarem/> [dostęp: 16.06.2020].
- Piękna stronka dla każdego coś milego*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Pi%C4%99kna-stronka-dla-ka%C5%BCdego-co%C5%9B-mi%C5%82ego-106897420685542/> [dostęp: 16.06.2020].
- Piękna stronka dla wszystkich coś ciekawego i milego*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Pi%C4%99kna-stronka-dla-wszystkich-co%C5%9B-ciekawego-i-mi%C5%82ego-437573923712078> [dostęp: 16.06.2020].
- Piękne Obrazy Obrazki Filmy*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Piekne-Obrazy-Obrazki-Filmy-748728625259604> [dostęp: 16.06.2020].
- Piękne życzenia urodzinowe i piosenki i melodyjka*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/groups/1972971736315024/> [dostęp: 16.06.2020].
- Powitania na każdy dzień*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/chwilarelaxu/> [dostęp: 16.06.2020].
- Push10Ben, [*Omg opened my Nan's laptop*], Twitter.com, <https://twitter.com/Push10Ben/status/740980720726908929?> [dostęp: 16.06.2020]
- Smacznej kawusi i milego dzionka*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/smacznejkawusi> [dostęp: 16.06.2020].
- Starzy ludzie na Facebooku*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/groups/2171832236461669> [dostęp: 16.06.2020].
- Starzy ludzie na fb*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Starzy-ludzie-na-fb-312259235603014> [dostęp: 16.06.2020].
- Statusy Starszych Ludzi Na Tle Screenów Ze Skyrima*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/Statusy-Starszych-Ludzi-Na-Tle-Screen%C3%B3w-Ze-Skyrima-2080393248909498/> [dostęp: 16.06.2020].
- Tworzenie i przesyłanie obrazków na forum*, forum.klub.senior.pl, <http://www.klub.senior.pl/esenior/t-tworzenie-i-przesylanie-obrazkow-na-forum-6025.html> [dostęp: 16.06.2020].
- ŻYCZENIA IMIENINOWE; URODZINOWE; OKOLICZNOŚCIOWE – na wszystkie okazje!*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/groups/363948140320211/> [dostęp: 16.06.2020].
- Życzenia na każdy dzień*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/groups/449369938927994/> [dostęp: 16.06.2020].
- Życzę Ci milego dzionka*, Facebook.com, <https://www.facebook.com/%C5%BBycz%C4%99-Ci-mi%C5%82ego-dzionka-1365251940250101> [dostęp: 16.06.2020].